

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL
OF EUROPE
CONSEIL
DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

СПРИЯННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

ІНСТИТУТ
МЕДІА ПРАВА

04 липня 2012р.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ ВИБОРІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ

Преамбула:

1. Свобода журналістської діяльності є невід'ємною частиною права на свободу вираження поглядів та свободу інформації, що гарантується статтею 10 Європейської конвенції про права людини¹ та статтею 34 Конституції України. Це право лежить в основі демократичного суспільства і є обов'язковою умовою його прогресу та розвитку кожної особи. З огляду на критичну роль виборів у системі демократичного врядування, ЗМІ мають право і обов'язок забезпечувати виборців всебічною та збалансованою інформацією про кандидатів (тим самим надаючи виборцям можливість належно оцінити, на який рівень довіри такі особи заслуговують, та їхню придатність до роботи на виборній посаді), а також про осіб, що беруть участь у виборчому процесі.

Наведені далі Рекомендації мають на меті сприяти справедливому висвітленню виборчих кампаній національного та місцевого рівня засобами масової інформації, тобто пресою, радіо- і телевізійними мовниками та новими медіа (особливо – блогерами). Термін *справедливе* означає, що в ході висвітлення виборів ЗМІ знаходять баланс між, з одного боку, правом громадян отримувати інформацію, необхідну для здійснення вільного і добре поінформованого вибору, правом і

¹ ETS [Серія європейських договорів] № 5, далі – «Конвенція».

обов'язком журналістів викривати порушення у ході виборчого процесу, та – з іншого боку – законним правом осіб, що беруть участь у виборчому процесі, на невтручання у своє приватне життя.

2. У Рекомендаціях йдеться не тільки про розкриття засобами масової інформації аспектів приватного життя, але також і про використання втручальних прийомів і потайних методів для збирання особистої інформації. В обох випадках слід керуватися загальними стандартами захисту приватності, зокрема, принципом точної, пропорційної і прозорої обробки персональних даних (див. статтю 8 Конвенції, Конвенцію Ради Європи № 108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних і статтю 32 Конституції України).

Водночас згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини публічним діячам слід очікувати на менший ступінь захисту свого приватного життя; як зазначив Суд, «надання публічним діячам можливості цензурувати пресу та суспільну дискусію, прикриваючись захистом своїх особистих прав, було б фатальним для свободи вираження поглядів у царині політики»².

3. Центром уваги Рекомендацій є висвітлення засобами масової інформації приватного життя кандидатів – як офіційно зареєстрованих, так і осіб, що ймовірно подадуться на реєстрацію, – та посадових осіб виборчого процесу (членів виборчих комісій або інших органів з адміністрування виборів, працівників виборчих дільниць), а також інших осіб, причетних до організації і проведення виборів, наприклад, спостерігачів, учасників виборчих кампаній або осіб, що перебувають на виборчих дільницях. Рекомендації стосуються як самих кандидатів, так і інших осіб, причетних до організації та проведення виборів, якщо у тексті не вказується інше.
4. Право на відповідь, як воно викладено в Рекомендації (2004) 16 Комітету Міністрів Ради Європи про право на відповідь у новому медійному середовищі, є повністю доречним для виборчих кампаній, оскільки воно дає можливість швидко оприлюднити заперечення на факти, що оспорується.
5. Зосереджуючи увагу саме на питаннях приватності, ці Рекомендації не враховують інші ключові питання висвітлення виборів, на кшталт рівного ставлення до політичних

²

"Társaság a Szabadságjogokért *protu Угорщину*", рішення від 14.04.2009, заява № 37374/05, §37.

партій, опитування громадської думки або політичної реклами. Відсутність рекомендацій з цих питань не слід сприймати так, ніби належна безсторонність у цих темах має меншу вагу.

6. Нарешті, ці Рекомендації не суперечать Кодексу професійної етики українського журналіста 2002 року. Навпаки, вони доповнюють цей засадничий текст у конкретній сфері висвітлення виборів та захисту приватності. Відтак, механізм відповідальності, що передбачений за порушення Кодексу етики, є цілком застосовним до порушень цих Рекомендацій.

Рекомендації:

А. Загальні принципи

A1. Під час виборів існує велика потреба в прозорості та підзвітності кандидатів і посадових осіб виборчого процесу. Відтак, ЗМІ мають право втручатися у приватне життя кандидатів та посадових осіб виборчого процесу тоді, коли існує суспільний інтерес, що має перевагу та легітимізує розкриття інформації перед суспільством. Проте, проста цікавість або пошук сенсацій ніколи не можуть виправдати порушення права на приватність.

A2. Коли йдеться про знаходження балансу між доводами на користь розкриття особистої інформації та доводами проти цього, варто належним чином брати до уваги право виборців на повну поінформованість про поведінку та особистість кандидата, а також про будь-які можливі порушення будь-якою особою виборчого законодавства.

A3. Під час виборчих кампаній перевага суспільного інтересу виправдовує прискіпливу увагу ЗМІ до такої інформації про кандидатів:

- незаконні дії чи бездіяльність, зокрема, порушення у сфері належного державного управління, наприклад, корупція, привласнення коштів,
- обман, махінації та будь-які інші порушення під час виборчого процесу;
- професійна некомпетентність або недбалість;
- суперечності між політичними заявами і діяльністю та поведінкою у приватній обстановці.

Стосовно посадових осіб виборчого процесу або інших осіб, причетних до нього, перевага суспільного інтересу виправдовує увагу до такої неналежної поведінки:

- порушення виборчого законодавства;
- упередженість на користь політичних партій або кандидатів, коли це суперечить обов'язку особи зберігати безсторонність (наприклад, члени виборчих комісій, міліція) або професійній етиці (журналісти),
- будь-яка інша поведінка, що може неналежним чином вплинути на результати виборів або перешкодити вільному та добре поінформованому голосуванню.

Будь-яке втручання в основоположні права на приватність, навіть якщо воно є виправданим з огляду на право громадськості знати, повинно бути пропорційним і не виходити за межі того, що є суворо необхідним для задоволення правомірного суспільного інтересу.

A4. У цілях захисту демократії, особливо під час виборів, журналісти мають важливий обов'язок поширювати відомості про корупцію, у тому числі проводити розслідування щодо доброчесності кандидатів та посадових осіб виборчого процесу. Відтак, розголошення

інформації про фінанси та майно з тим, щоб підтвердити або спростувати корупційні підозри, є правомірним суспільним інтересом, що переважає право на захист приватного життя.

A5. Відповідно до принципу справедливості, ЗМІ повинні надавати кандидату або особі, що причетна до виборчого процесу, швидку можливість заперечити твердження про порушення або недбалість, . Якщо це можливо і не поставить під загрозу майбутню публікацію, журналістам слід зв'язатися з такою особою та вислухати її, перш ніж оприлюднювати матеріал; бачення такої особи слід викласти належним чином. Урешті решт, рішення про публікацію матеріалу без попереднього заслуховування такої особи, відноситься до сфери відповідальності редакційних органів (редакційна рада, головний редактор, тощо) видання/засобу масової інформації.

A6. Хоча кандидати на виборах мають меншою мірою “право бути забутих”, ЗМІ не варто нагадувати про давні випадки неналежної поведінки або про одноразові правопорушення (особливо, якщо правопорушення було вчинено кандидатом у неповнолітньому віці), якщо така інформація не має вирішального значення для оцінки кандидата.

A7. Засоби масової інформації можуть повторно опублікувати особисті дані кандидатів чи посадових осіб виборчого процесу без їхньої згоди, якщо такі дані свідомо були оприлюднені самими кандидатами або посадовими особами виборчого процесу. Це включає відомості, надані раніше іншим засобам масової інформації, а також чутливі дані або фотографії, які були оприлюднені в інтернеті, зокрема широкодоступних профілях соціальних мереж. Навіть якщо доступ до профілю такої особи є обмеженим, передрук може виправдовуватися правомірним суспільним інтересом, якщо кандидат явно використовує цей профіль у виборчих/агітаційних цілях. Якщо відомості про кандидата були публічно розголошені іншими особами, ЗМІ повинні обережно ставитися до повторної публікації та вдаватися до неї тільки тією мірою, якою цього вимагає переважний суспільний інтерес.

A8. ЗМІ, у яких допускається пряма публікація коментарів аудиторії он-лайн, мають перевіряти чи виправдовує переважний суспільний інтерес оприлюднення особистих даних у таких коментарях. Якщо коментар цю перевірку не пройшов, ЗМІ має якнайшвидше видалити такий контент із загальнодоступного сайту за власною ініціативою або за вимогою особи. При цьому ЗМІ має забезпечити просту і максимально доступну процедуру подання скарги.

A9. Журналісти ведуть досьє з особистими даними для довідок і для своїх (майбутніх) розслідувань. Вони повинні вживати такі організаційні та технічні заходи безпеки, які вони вважають доречними для запобігання витоку даних або їх перехоплення / несанкціонованого доступу до них.

Б. Рекомендації стосовно методів журналістських розслідувань

Б1. ЗМІ повинні збирати відомості про приватне життя кандидатів та інших осіб, причетних до виборчого процесу, у відкритий спосіб та в обсязі необхідному для висвітлення виборів.. Записування у публічних місцях, включно з виборчими дільницями та відкритими засіданнями органів, відповідальних за організацію виборів, дозволяється без згоди присутніх осіб. Приховане записування та таємні розслідування, що ведуться або засобом масової інформації самостійно, або за допомогою інших, повинні використовуватися лише тоді, коли не існує іншої розумної альтернативи, яка передбачає менше втручання для збирання доказів серйозних порушень.

Б2. Таємне ведення запису (за допомогою прихованих камер або мікрофонів, або спеціального обладнання ,), або таємне розслідування може бути використано тільки після ретельного вивчення обставин справи, зокрема – її вагомості для виборців, а також наявності методів для збирання тих самих відомостей, що передбачають менше втручання. Рішення про застосування прихованих методів журналістського розслідування повинно прийматися на найвищому рівні керівництва ЗМІ.

Б3. Необхідно чітко дотримуватися таємниці телекомунікацій; відповідно, ЗМІ слід утримуватися від перехоплення або несанкціонованого доступу до телефонних або текстових повідомлень, незалежно від того, чи робить це ЗМІ самостійно, або за допомогою інших.

Б4. Недоторканність приватних приміщень має поважатися за будь-яких обставин; зокрема, представникам ЗМІ належить негайно залишити територію приватної власності, якщо цього вимагає власник, та утримуватися від вторгнення до помешкання.

Б5. «Поява на порозі»³ застосовується, тільки якщо особа неодноразово і безпідставно відмовляється дати інтерв'ю або відповіді під відео- чи аудіо-запис, а відповідна інформація є важливою.

В. Окремі рекомендації щодо оприлюднення особистих відомостей про кандидатів

В.1 Для запобігання нав'язливим зазіханням або прямим загрозам недоторканності особи точна адреса помешкання кандидата або його родини не повинна розголошуватися без його згоди. Те ж саме стосується номерних знаків транспортних засобів або номерів приватних телефонів. Такі відомості винятково можуть публікуватися, якщо вони переконливо свідчать

³ «Поява на порозі» - це прийом, коли журналіст несподівано з'являється в дверях, записуючи або намагаючись записати інтерв'ю для його оприлюднення, або попереджає, що телефонна розмова записується у цілях її оприлюднення, коли співрозмовник не очікує, що його будуть інтерв'ювати з метою оприлюднення розмови, оскільки жодних домовленостей про це не існує (див. Редакційні правила BBC, підпункт 7.4.30).

про правопорушення або суперечливу поведінку особи, і лише тією мірою, яка є суворо необхідною для доведення таких підозр.

B2. Публікація фотографій помешкання (постійного або тимчасового) кандидата без його згоди допускається, тільки якщо вони були зроблені з загальнодоступного місця і не розкривають засоби безпеки, спрямовані на охорону помешкання від вторгнення.

B3. Інформація про стан здоров'я або лікування, що за звичайних обставин вважається надзвичайно чутливою, може бути оприлюднена як виняток, якщо вона свідчить про фізичну чи психічну неспроможність кандидата обіймати посаду.

B4. Інформація про релігійні переконання кандидата не повинна оприлюднюватися без його згоди, крім випадків, коли така інформація раніше відкрито оприлюднювалася самим кандидатом або за його згодою або якщо вона стосується переконань, що суперечать громадському порядку.

B5. Інформація про стиль життя кандидата може розкриватися лише за умови, що вона переконливо доводить, що кандидат намагається видати себе зовсім не за того, ким він є у дійсності. Це, зокрема, стосується ситуацій, коли:

- політичні заяви кандидата не відповідають його публічним діям;
- його поведінка в особистому або сімейному житті суперечить його публічній позиції та діяльності;
- його стиль життя не відповідає його офіційним доходам або він володіє статками, походження яких не може пояснити.

B6. Неприйнятну поведінку родичів кандидата, а також його близьких друзів або колег по роботі не слід приписувати кандидату або асоціювати з ним, окрім випадків, коли кандидат взяв у ній участь, прямо чи непрямо потурав такій поведінці або намагався її приховати. Крім того, такі особи, оскільки самі не є кандидатами або публічними діячами, мають вищий ступінь захисту приватного життя; це особливо стосується дітей або вразливих родичів кандидата.

B7. Інформація про значне рухоме (наприклад, транспортні засоби або акції підприємств) чи нерухоме майно (земельні ділянки чи житло), що належить близьким родичам або друзям кандидата, може бути оприлюднена виключно для доведення того, що вигоду від користування цим майном насправді отримує кандидат.